

Yunanistan'ın Ekonomik ve Siyasî Hayatına Yön Veren Anadolu Kökenli Bazı Sermaye Sahipleri

Some Capital owners of Anatolian Origin Shaping the Economic
and Political life in Greece

Serdar SARISIR*

Öz

Yunanistan'da sermaye ile iktidar arasındaki ilişkide, diaspora sermayesinin önemli bir yeri vardır. Diaspora sermayesinin önemli kaynaklarından biri ise, Anadolu'daki Rum sermayesidir. Bu çalışmada, Anadolu kökenli sermaye sahiplerinin, Yunanistan'ın ekonomik, siyasî ve toplumsal hayatına olan etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Sermaye sahiplerinin, siyasî liderlerin iktidara gelmesinde, darbeler tertiplenmesinde hatta ülkelerin dış politikalarının şekillenmesinde bile etkili olabildikleri görülmüştür. Sermayedarlar, tartışmalı para kazanma yöntemleri ve iktidara yönelik girişimleri nedeniyle, toplumun bazı kesimlerinden almış oldukları şiddetli eleştirilere rağmen, kamu yararına gerçekleştirdikleri yatırımlarla da, toplum nezdinde kabul görmeyi başarmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Yunanistan, sermaye sahipleri, iktidar, banker, armatör, Syggros, Scouloudis, Zariği ailesi, Evgenidis ailesi, Bodosakis, Yanoulatos ailesi, Onassis.

Abstract

The capital of diaspora has played an important weight in relations between the government of Greece and the capitals owners. One of the important sources of the capital of diaspora is the Greek capital located in Anatolia. This paper is to attempt to analyze the affects of capitals owners from Anatolia on the social, political and economic life in Greece.

* Yrd. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, serdarsarisir@hotmail.com.

It is observed that they have been very influential in bringing the people into power, in making military coupe and even in shaping the foreign policies of Greece on various matters. The capital owners from Anatolia have been generally respected because of the investment they had made for public use despite the fact that they were severely criticized by many people as to the means by which they brought officials to power and by which they earned the money through dishonest ways.

Key Words: Greece, Capitals owners, government, banker, shipowner, Syggros, Scouloudis, Zarifi family, Evgenidis family, Bodosakis, Yanoulatos family, Onassis.

Giriş

Yunanistan'da sermaye ile iktidar arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, Yunan sermayenin iki kaynaktan teşekkül ettiği görülmektedir. *Yerli* ve *diaspora* sermayesi olarak nitelendirebileceğimiz bu kaynaklar, Yunan ana sermayesini oluşturmakla birlikte, çoğu zaman bir çelişkiyi de içinde barındırmıştır. Diaspora sermayesini oluşturan aktörlerin başında tüccar bankerler ve armatörler gelmektedir.

İstanbul örneğinde olduğu gibi *bankasız bankerler* olarak finans serüvenlerine başlayan tüccar bankerler Londra, Odessa, Marsilya, İskenderiye, İstanbul ve İzmir gibi şehirler arasında ticaret yaparak sermaye birikimlerini tamamlamışlar, ekonomik şartların getirdiği fırsatları da kullanarak bankacılık sektöründe giderek güç kazanmışlardır. Özellikle 1840-1881 tarihleri arasında Yunan bankerler İstanbul'da kamu borçlarını finanse etme konusunda ayrıcalıklı bir konuma ulaşarak ekonomik güçlerini ve nüfuzlarını oldukça belirginleştirmişlerdir¹. İşte bu sermayedarların bazıları servetlerinin büyük bir bölümünü Yunanistan'a aktararak iş hayatlarını burada devam ettirmişler, hem ekonomik hem de siyasî hayatta belirleyici roller üstlenmişlerdir. Diaspora sermayesinin diğer ayağını oluşturan armatörler de dünya deniz ticaretinde Yunanistan'ı üst seviyelere taşırlarken elde ettikleri kazançlarıyla Yunan sermayesi ve iktidarına da etki etmişlerdir. Tüccar bankerler ile armatörlerin iktisadî girişimleri çoğu zaman birbirinin içine giriyor gibi görünse de, armatörleri ayrıca değerlendirmek gerekmektedir. Öyle ki Yunanistan'da çoğu sermayedar hatta siyasîler bile², denizcilikle ilgilenmişlerdir.

¹ Ioanna Pepelasis Minoglou, "Ethnic minority groups in international banking: Greek diaspora bankers of Constantinople and Ottoman state finances", *Financial History Review*, No. 9, (2002), p. 125 vd.

² Venizelos ailesi bile armatörlükle uğraşmıştır. Bkz. Ioannis Theotokas, Gelina Harlaftis, *Leadership in World Shipping Greek Family Firms in International Business*, NewYork 2009, p. 308

Biz de çalışmamızda, diaspora sermayesinin oluşumunda önemli bir merkez olan Anadolu üzerinden hareketle, Anadolu kökenli Rum sermayedarların, Yunan siyasî ve ekonomik hayatına etkilerini değerlendirmeye çalışacağız. Anadolu kökenli diaspora sermayedarlarının sayıları daha fazla olmakla birlikte, çalışmamızda yer verdiğimiz isimleri tespit ederken, Cumhuriyet Arşivi'nde bulduğumuz ve Yunanistan'da sermaye-iktidar ilişkisini değerlendiren 1961 tarihli bir raporu ölçüt almış bulunuyoruz.

Yunanistan'da örgütlü sermaye, ilk olarak XIX. yüzyılda gözlemlenmiştir. Ülkede sermayeyi yapılandırmaya gidenlerin başında, İstanbul kökenli Andreas Syggros ve Stephanos Scouloudis yer almaktadır. Büyük servet sahibi olan bu iktisadî müteşebbisler, anonim şirketler ve bankacılık yöntemleriyle, sarayın himayesi ve güçlü politikacıların desteği sayesinde mucizevî başarılarla ulaşımlardır. Andreas Syggros ve Stephanos Scouloudis modern Yunanistan'ın, büyük burjuva sınıfının kurucuları olarak sayılabilirler. Bu sınıf, XIX yüzyılın son yıllarında, Yunan zenginlerinin hayat tarzının, zihniyetinin, örf ve adetlerinin hatlarını çizmiş ve bir anane haline getirmiştir. Bunlar, ayaklarından birini saraya diğerini de politikaya istinat ettirip, kralların hayırsever taraflarını tatmin etmek ve güçlü siyasî partilerin mali destekçileri olmak suretiyle, serbest kalan elleri ile para kazanmak ve servet yapmağa çalışmışlardır. Andreas Syggros ve Stephanos Scouloudis'i, örnek alan Yunan sermayedarları, onların belirledikleri girişimsel tercihleri devam ettire gelmişlerdir³. Bu nedenle onları ayrıca değerlendirmek gerekmektedir.

Andreas Syggros

Aslen Sakızlı olan Andreas Syggros, 1830 yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul'da bankacılıkla meşgul olan ve bu yolla meydana getirdiği büyük servetini Yunanistan'a naklederek, 1872 yılında Atina'ya yerleşen Andreas Syggros, Yunanlı kapitalistlerin en parlak zekâlı ve en meşhur temsilcisi olarak değerlendirilmektedir⁴. Andreas Syggros'un, Osmanlı Devleti'ndeki ve Yunanistan'daki girişimcilik fırsatlarına dair arayışları 50 yıl süreyle devam etmiştir. Syggros Yunanistan'a gelince,

³ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01.00./34.874.7, s. 2-4, (bundan böyle B.C.A. şeklinde gösterilecektir).*

⁴ Yunanistan'da sermayeyi yapılandırmaya gidenlerin arasında yer alan diğer bir isimde, İtalyan asıllı Ioannis Baptistis Serpieri'dir. Lavrion altın madenlerini işleterek büyük paralar kazanmıştır. Bkz., *B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 2*; Maria Christina Chatziioannou, "Relations between the state and the private sphere: speculation and corruption in nineteenth-century Greece", *Mediterranean Historical Review, Vol. 23, No. 1, (June 2008)*, s. 4

bildiği en iyi konular olan hükümet kredisi ve bankacılık üzerine faaliyetlerde bulunmuştur. İşe, stajyer bir muhasebeci olarak başlamasına ve sonrasında, İstanbul'daki Rum ticaret ağlarında, ortak olarak görev yapmasına rağmen, en sonunda finansal aracılık evini inşa etmeyi başarmıştır. Bu nedenle, Atina'ya yerleşmeden önce Londra ve Paris Menkul Kıymetler Borsaları'nda ve Osmanlı kamu borcundaki yabancı tahviller üzerinde, oldukça iyi deneyimler edinmiştir.

İki ekonomik durum, Syggros'un Atina'daki girişimcilik faaliyetlerine ve *Lavriophagos* (Lavrio yiyen) olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur: İlki, Atina Menkul Kıymetler Borsası'nın kuruluşu diğeri ise, Atina'da bu dönemde ortaya çıkan *metal çılgınlığı*dır. Bunların her ikisi de, kazananlar ve kaybedenler için spekülasyon hikayelere kaynaklık etmiştir. Bu dönemde Syggros'un genel profilini tanımlayan ve ölümüne kadar kendisiyle beraber yaşamış olumsuz eleştirilerden oluşan zincirleme bir reaksiyon süreci olmuştur.

Syggros, Bank-ı Dersaadet ve Credit Bank'ın kuruluşundan önce, 1872 yılında Yunanistan'a dönüşünün, Yunanistan bankacılık ve ekonomisindeki çocuksu şartlardan faydalanmak olduğunu kabul etmiştir. Yeni araştırmalar sayesinde ticari işlemlerdeki artış, Yunanistan Milli Bankası'nın 1841 yılından beri olan tekelciliğine son verilmesi, sermayenin ve sermaye sahiplerinin belli başlı kamu projelerinde bir noktada toplanmaları, Atina piyasasında Menkul Kıymetler Borsası'nın kurulması gibi portföyünü genişleten yeni girişimler olmuştur.

Andreas Syggros, Lavrion'daki eski madenlerin özel işletime açılması konusunda bir çözüm sağlaması için Yunan Hükümeti tarafından davet edilmiştir. Kendisi İtalyan iş adamı Serpieri ile ortaklığa gitmiş ve Bank-ı Dersaadet'teki tanıdıklarının çalışmalarına gösterdikleri tepkilere rağmen, bir miktar para yatırıp Lavrion Madenleri için bir Yunan Şirketi kurmuştur (1873). Aynı zamanda, şirket sermayesini hisselerle bölmeye de devam etmiştir. Bu madencilik girişimini yüksek şekilde fiyatlandırılmış, hisselerine dair Atina halkının ölçsüz beklentileri, bilgisiz hissedarlar açısından ekonomik bir felakete; Syggros açısından ise, hesaplanamayacak boyutta bir başarıya yol açmıştır⁵. 1873 senesinin başlarında Lavrion Madenleri hisselerinde oluşan sirkülasyon sonucu, çoğu Atinalı arz ve talepteki yapay dalgalanmalardan faydalanmaya, daha doğrusu Menkul Kıymetler Borsası'ndan kâr elde etmeye çalışmıştır. Hisselerin aşırı değerlendirilmesi, ana sermaye şirketinin elde ettiği yüksek kârlar, halkın ilgisini eşi benzeri daha önceden görülmemiş bir biçimde bu girişimine çekecek ve kentli toplumsal katmanın çaba gerektirmeden zenginleşmesine yol açan bir fikir ve yargı

⁵ Chatziioannou, *a.g.m.*, s. 4

oluşumunda belirleyici rol oynayacaktır. Bu nedenledir ki, Yunanlı bazı yazar ve girişimciler, Syggros ve Scouloudis gibi iş adamlarının girişimsel tercihlerine eleştirel tutum ile yaklaşmışlardır.

Lavrion Olayı'nı anlayabilmek için Syggros'un hem devlet ile hem de başta Kral George ve Başbakanlar Epameinondas Deligiorgis ve Charilaos Trikoupis olmak üzere zamanın politikacıları ile olan ilişkilerini değerlendirmek gerekmektedir. Yunan iş adamlarının faaliyetlerine göre düşünüldüğünde yurtseverlik ve iltimas, spekülasyon yapmak ve kâr elde etmek düşüncesiyle istismar edilen başlıca konulardır. Lavrion Madenleri örneğinde olduğu gibi bu durum, piyasaya kâğıt para sürmek ve aşırı değerlendirilmiş hisselerin ve bunların kamu doğal kaynakları üzerindeki etkilerinin istismar edilmesi için edinilen ayrıcalıklardan olan vergi mültezimliği kazancını içermektedir.

1885-1886 senelerinde Andreas Syggros, Siros, 1890-1892 döneminde de, Aitolokarnania milletvekili olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda Cyclades'deki seçimleri de kazanmıştır; 1892-1895 senelerinde ise, Siros'u bir kez daha temsil etmiş, 1899 senesinde ölümünden önce Attica milletvekili olarak seçilmiştir⁶. Andreas Syggros, zamanın en güçlü politikacısı Charilaos Trikoupis'in partisine katılarak, partinin mali destekçisi olmuş, yukarıda bahsetmiş olduğumuz faaliyetlerinin yanı sıra açılmakta olan Korent Kanalı'nın yarıda kalan inşaat işlerinin tamamlanmasını müteahhit olarak üstlenmiştir. Böylece de ekonomik gücünü daha da artırmıştır.

Ülkenin ekonomik durumunun kötüye gittiğini hissedince, iktidardaki Trikoupis'in partisinden ayrılarak muhalefet saflarına geçmiş ve iflasın önlenmesi için Yunan devleti ile yabancı alacaklılar arasında gerçekleştirilen müzakereler esnasında, önceleri ekonomik olarak desteklediği dostu Başbakan Trikoupis'in aleyhtarı olarak açıktan açığa aşağılayıcı hakaretlerde bulunmuştur⁷. Syggros'un Trikoupis ile olan söz konusu bu çelişkili ilişkisi günümüzde de halen net bir şekilde anlaşılammaktadır. 1887 senesinde Trikoupis'in aday listesinde olmadan Cyclades'ten bağımsız olarak adaylığını koymuş, fakat seçim bölgesini ziyaret etmediğinden seçimi kaybetmiştir.

Syggros gibi sermayedarların toplum hayatındaki özel müdahaleleri son derece güçlüdür ve dahası Yunan devleti bu durumu koşulsuz bir şekilde kabullenmiş gözükmektedir. Lavrion olayına kadar Yunanistan iş adamlarının İstanbul'dan Yunanistan'a gelişlerinden önce bile girişimsel

⁶ Chatziioannou, *a.g.m.*, s. 5

⁷ *B.C.A.*, 030.01.00./34.874.7, s. 2

davranışlarını kontrol altında tutacak herhangi bir fikir açıklamamıştır. Diğer taraftan, toplumsal ihtiyaçlar ve Syggros'un cömertliğinden ötürü oluşan faydalar, bunun gerekliliğinin ve kabul edilebilir olduğunun düşünülmesine yol açmıştır. Bu sıralarda devletin mali durumu büyük şehrin hızla büyüyen ihtiyaçlarını karşılayamayacak boyuttaydı. Syggros'un hem hayatı, hem de yürüttüğü faaliyetler Yunanistan için doğrudan ekonomik destek sağlayan bir iş adamı figürünün somut bir örneği olmuştur. Ekonomik ve siyasî spekülasyonlara dair önceden yapılan tüm eleştirilere rağmen oluşturduğu örnekte, kamu menfaatinin oldukça geniş bir kısmını oluşturan faydalar - tiyatro, hapishaneler ve hastaneler yaptırması- oldukça iyi karşılanmıştır⁸.

Stephanos Scouloudis

Stephanos Scouloudis, 1838 yılında İstanbul'da doğmuş ve 25 yaşında iken ticarete atılmıştır. Kısa bir süre sonra İstanbul'da bir banka kurmuş ve büyük bir servet sahibi olmuştur. 1876 yılında Yunanistan'a dönerek, Atina'ya yerleşmiştir. Scouloudis aslında uzaktan Hırvat orijinli bir ailenin oğludur. Atina Üniversitesi'nde, 1852-1855 yıllarında tıp üzerine çalıştıktan sonra, babasının ofisinde bir çırak olarak iş hayatına başlamıştır. 1863 tarihinde İstanbul'daki Ralli Bros. Şubesi'nde yönetici olmuş ve 1871'de de Syggros, Coronios ve Vlastos ile beraber Bank-ı Dersaadet'in kurucu ortaklığına geçmiştir. Scouloudis çok geniş bir sosyal çevreye sahip, varlıklı bir iş adamı ve bir diplomattir⁹. Birçok tanıdığı arasında en ilginç olanı silah satıcısı Basil Zaharoff¹⁰ idi.

Scouloudis, Atina'da da önemli banka ve şirketler kurarak, o zaman iktidarda bulunan Charilaos Trikoupis'in partisinin ekonomik destekçisi olmuştur. Bu sayede birçok defa milletvekili seçilmiş; Denizcilik, Eğitim ve Dışişleri Bakanlıkları'na tayin edilmiştir. 1909 yılında patlak veren askeri darbe sırasında 70 yaşında iken o tarihlerde Girit'ten gelen Eleftherios Venizelos'un kurduğu Liberal Partisi'ne yaptığı yardımlar nedeniyle, Cunta'nın delaletiyle az daha Venizelos'un yerine Savunma Bakanı olması bile gündeme gelmiştir. Buna muvaffak olamayınca, infiale kapılmış ve antivenizelist saflara geçmiştir¹¹.

⁸ Chatziioannou, *a.g.m.*, s. 6

⁹ *B.C.A., 030.01.00./34.874.7*, s. 3; Chatziioannou, *a.g.m.*, s. 8.

¹⁰ Stefanos Skuludis, Basil Zaharoff Atina'ya geldiğinde ona kucak açmış ve ileride onu dünyanın en zengin ve güçlü adamı yapacak yeni ufukların açılmasına ve silah ticareti piyasasına ilk adımını atmasına vesile olmuş, bu anlamda Zaharoff'u İngiliz İstihbarat Servisi ve Nordenfeldt Silah Sanayi'ne tavsiye etmiştir. Bkz., İsmail Çolak, *Yunan İşgalinin Gizli Patronu Zaharoff*, İstanbul 2004, s. 22, 23, 26.

¹¹ *B.C.A., 030.01.00./34.874.7*, s. 3.

Scouloudis'in girişimciliğini ve siyasî faaliyetlerini birleştirmesi, spekülasyon ve yolsuzluğa dair ithamların şiddetlenmesine yol açmıştır. Başbakan Charilaos Trikoupis'in kamu çalışmaları özellikle de demiryolları üzerine olan uzun dönemli planları büyük ölçekli bir para kaynağı gerektirmekteydi. Yunanistan Devleti'ndeki kamu çalışmalarını finanse etmek ve ana sermayeyi oluşturmak için Trikoupis, dış krediler veren girişimlerin ve diaspora iş adamlarının sermayesinin ilgisini çekmeye çalışmıştır.

Trikoupis'in uzun başbakanlık dönemi boyunca, Yunanistan'ın kamu borcu giderek artmıştır. Bunun büyük bir bölümü de, iç borçlanmadan kaynaklanmıştır. Trikoupis'in vergilere aşırı yüklenen bütçe politikası, hükümette kısa bir değişikliğe sebep olmuş ve 1885-86 döneminde Theodoros Deligiannis'in başa geçmesine yol açmıştır. Zayıflamış bir ulusal ekonomik durumda, sermayedarlar devlet finansmanına nüfuz edebilmek için yeni yollar bulmuştur. Trikoupis parlamentoda gerçekleştirdiği konuşmasında, Yunanistan'ın zorunlu banknot sirkülasyonunu arttırıp yurtdışındaki sermayeyi ülkeye çekmesinden sonra, *Doğu'nun Menkul Kıymetler Borsası* olmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre, piyasanın ön saflardaki rolü hükümet müdahalesinde yaşanan eş zamanlı azalma ile iş adamlarına verilmelidir¹². 1883 yılında Scouloudis, bir kez daha spekülasyon ve yolsuzluk suçlamalarının hedefi olmuştur. 1830lu yıllarda başlayan Copais Gölü'nün suyunun boşaltılması ve arazinin değerlendirilmesi, ülkenin tarımsal üretiminin artmasını amaçlayan girişimler arasında yer almaktaydı. Ancak gelişmeler beklenenin aksine yeni suçlamalarında beraberinde getirmiştir. Bu suçlamaya göre, bu kişilerin hareketlerinin arkasında yatan amaç Lavrion örneğindeki gibi çaba harcamadan kâr elde etmektir. Ülkedeki söz konusu gelişmeler, Atina Menkul Kıymetler Borsası'nın bir entrika, hile ve hırs merkezi haline dönüşmesine; herkesin basit toprak sahiplerini kandırmak ve sahip oldukları tüm zenginliklerini ellerinden almak için birtakım yollar aradıkları bir manzara ortaya çıkarmıştı. Aslında Copais altın madeni meselesi Lavrion'un bir diğer çeşididir. Deligiannis, Scouloudis'i şirketin hisselerinin bir kısmını kendi özel sermayesine ayırarak istismar ettiğinden ve geriye kalan para da projenin tamamlanmasına yetmediği için *Copais'in müteahhiti* şeklinde suçlamıştır. Bu spekülasyon şirket hisselerinin, büyük ölçüde değer kaybetmelerine neden olmuştur.

Milletvekillerinin birçoğu Trikoupis'in Yunanistan *Doğu'nun Menkul Kıymetler Borsası* olması gerektiğine dair olan görüşüne, yüksek sesle karşı çıkmışlardır ve elbette ki bu tepki İstanbul'daki iş adamları grubunu hedef almıştır. Bu esnada, halk Yunan iktisadî hayatında yeni siyasî entrikaların

¹² Chatziioannou, *a.g.m.*, s. 8.

varlığını benzer şekilde kınamaya başlamıştır. Patras delegesi A. Rigopoulos, *İstanbul'daki iş adamlarına İstanbul'u yağmaladıktan sonra Yunanistan'a koşuşan sadece kendi çıkarlarını gözeten karakersiz adamlar olduklarını* vurgulayan bir çıkışla, Yunan parlamentosundaki entrikacılar açık bir şekilde yüklenmiştir.

Copais konusu tartışılmaktayken, 1883 senesinde hükümet, milletvekili Scouloudis'i, Yunanistan'ın İspanya büyükelçisi olarak atamıştır. Uygunsuz kabul edilen bu atama, parlamentoda yeni tepkilere neden olmuş; parlamenter ve diplomatik görevlerin aynı insana verilmesine karşı çıkmıştır. Bu sorun parlamentonun bir pozisyonun diğer bir pozisyon ile bağdaşmadığı hükmüne varıldığı ve özellikle de, diplomatik pozisyonun ödüllendirilmediği bir oylamayla çözüme kavuşmuştur. Bu tepkinin özünde milletvekilliği ve diplomatlık pozisyonlarının ardında yatan uyumsuzluk değil de, iş adamları ve diplomatların statüleri arasındaki çıkar çatışması yatmaktadır. Gerçekten, Scouloudis Yunanistan için yabancı kredi temini için İspanya'ya gönderilmiş olmasına rağmen, bunun yerine Paris'tekilerle Copais Gölü'nün istismar edilmesi üzerine görüşmelerde bulunmuştur. Elbette sonrasında insanlar, bir kamu görevinin, bireysel girişimlerin tanıtımını yapmak için nasıl istismar edildiğini görmüşlerdir. Scouloudis geniş ölçüde gerçek bir iş adamı ve sahip olduğu bir çok özelliğiyle toplumun fark edilebilir bir üyesi şeklinde düşünülmüş, ancak gene de kendi kişisel çıkarı için fırsatlar aramayı sona erdirmemiştir¹³. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Venizelos ile Kıral Konstantin'in arası açıldığından, Ekim 1915'te Kral tarafından Başbakanlığa getirilmiştir¹⁴. Scouloudis'in bu dönemdeki yaklaşımları da oldukça ilginçtir. Yunanistan'ın oldukça aciz bulunduğu bir dönemde bile, ihtiraslarının ne boyutlara ulaştığını gösteren önemli bir gelişmeyi Galip Kemali Söylemezoğlu, hatıralarında şöyle nakletmektedir:

Yunan Meclisi'nde konuşan Scouloudis *Urla'da iki ay önceki bombardımanda tahrip edilmiş olan bir kilise, bir hane ve bir kaç nüfus için İngiltere Hükümeti'nden tazminat istendiğini, neticesini meclise bildireceğini* söylemesi, üzerine G. K. Söylemezoğlu, Scouloudis ve Yunan Dışişleri Bakanlığı'ndan ısrarla konuya dair bir açıklama istemiştir¹⁵.

Scouloudis'in yukarıdaki ifadelerinden daha da ilginç olan açıklaması, söz konusu girişiminin İngiltere ile savaş halinde bulunan Osmanlı Devleti'nin haklarını korumada yetersiz kaldığı, bu nedenle bölgede bulunan Rumların haklarını korumak için böyle bir girişimde bulunduğu

¹³ Chatziioannou, *a.g.m.*, s. 9.

¹⁴ *B.C.A.*, 030.01.00./34.874.7, s. 3.

¹⁵ Galip Kemali Söylemezoğlu, *Canlı Tarihler, Atina Sefareti Hatıraları (1913-1916)*, İstanbul 1946, s. 354

yönündedir¹⁶. Kendi ülkesini koruyamayan bir devletin ileride almayı hayal ettiği bir şehrin gördüğü zararların karşılığını şimdiden İngiltere'den tahsil etmek istemesi¹⁷ oldukça düşündürücüdür. Scouloudis'in Başbakanlığı uzun sürmemiş, Kralı Batılı müttefiklerle barıştıramamış ve siyasî hayattan çekilerek 90 yaşında iken vefat etmiştir. Scouloudis'in ölümünden sonra, ticari amaçlarını eşi devam ettirmiştir¹⁸.

İstanbul Aileler

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Yunanlı sermaye sahipleri, muazzam servetlerini diasporada -bazıları Mısır ve İstanbul'da, bazıları İngiltere ve sömürgelerinde; diğerleri ise, Çarlık Rusya'sında- ticaretle uğraşarak yapmışlardır. Bu anlamda Rum servet hanedanlarının ortaya çıktığı önemli yerlerden biri de, İstanbul olmuştur. Evgenidis ve Zarifi aileleri, İstanbul'dan gelerek Yunanistan'da yerleşmişlerdir. Bu iki aile, evlilikler kurmak suretiyle karşılıklı olarak sıkı bağlar kurmuşlardır.

Zarifi Ailesi

Ailenin menşei Avlonya Sancağı'na bağlı Paşalimanı'na dayanmaktadır. XVIII. yy. sonlarına doğru İstanbul'a gelen ailenin bilinen ilk ferdi George Zarifi'nin babası Jean (Yani) Zarifi'dir. İstanbul'da ilk olarak Arnavutköy'e yerleşen aile burada ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Jean Zarifi'nin Theresa Kaplanoğlu ile olan evliliğinden George Zarifi'nin dışında Michel, Pierre, Alexandre, Jordan, Nicolas ve Sultanitza adlarında altı çocuğu daha dünyaya gelmiştir¹⁹. 1821 yılındaki Rum isyanından sonra ailenin Odessa'ya gitmesinde, Zarifi'nin İstanbul'daki pek çok Rum gibi, isyanı organize eden *Filiki Eteryaya* ile olan ilişkilerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Yorgo L. Zarifi hatıralarında, büyük dedesinin Filiki Eteryanın faal bir üyesi olmamasına rağmen bacanağı, Samatas aracılığıyla Filiki Eteryaya yaptığı parasal yardımların tespit edileceği kaygısıyla İstanbul'dan ayrıldığını ifade etmektedir²⁰. Zarifi'nin Yunanistan'ın kurulmasına müteakip Odessa'dan Yunanistan'a gittiği; siyasete girme teşebbüsünde bulunduğu fakat bu durumun çok sürmeden İstanbul'a geri döndüğü ve ticarete atıldığı bilinmektedir. İstanbul'a dönmesinde bu şehrin ekonomik imkânlarının Yunanistan'a göre daha iyi olmasının etkili olduğu bilinmektedir.

¹⁶ Söylemezoğlu, *a.g.e.*, s. 356

¹⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, C. III, III. Kısım*, Ankara 1991, s. 558

¹⁸ *B.C.A., 030.01.00./34.874.7*, s. 3

¹⁹ Murat Hulkiender, *Bir Galata Bankerinin Portresi George Zarifi 1806-1884*, İstanbul 2003, s. 1

²⁰ Yorgo L. Zarifi, *Hatıralarım*, (çev. Karın Skotiniyadis), İstanbul 2005, s. 33

Bir süre sonra, oğul George Zarifi, Dimitri Zafiropoulo'nun²¹ kızı Helen ile evlenmiş; bu evlilikten Leonidas, Pericles, Sophie, Therese ve Etienne adlarındaki çocukları dünyaya gelmiştir. Helen Zafiropoulo ile evliliğinden sadece bir aile değil, aynı zamanda Zafiropoulo-Zarifi Şirketi ortaya çıkmıştır (1840). Daha sonra Marsilya'da bir şube açmışlardır. 1850lerin başından itibaren devlete kısa vadeli avanslar sağlayan ve pek çok şirkete kurucu sıfatıyla ortak olan George Zarifi, 1881 yılında rahatsızlanmış, 1883 yılında hastalığı daha da ağırlaşmış, 1884 tarihinde de vefat etmiş ve Şişli Rum Ortadoks Mezarlığı'na defnedilmiştir²².

Bu arada Zarifi'nin Odessa'da 1812 de doğan diğer oğlu Alexandre, merkezi İstanbul'da bulunan ve başında kardeşi George'un bulunduğu şirketin Odessa sorumlusu olarak ailenin Karadeniz limanlarındaki buğday ticari işleriyle ilgilenmiştir. Daha sonraki süreçte Alexandre, Karadeniz limanlarındaki buğday ticareti işine devam edecek ve 1870 yılında Zarifi Bros.'u kuracaktır. Önceleri kendisinin idare ettiği işleri daha sonra çocuklarının yardımıyla devam ettirecektir²³. Alexandre Zarifi'nin Odessa'daki ticari girişimlerinden elde ettiği gelir, 1837-1860 tarihleri arasında sürekli bir gelişme göstermiş ve Odessa'daki önde gelen Rum tacirler arasında ön sıralardaki yerini almıştır²⁴. 1850 yılında Karadeniz ve Doğu Akdeniz'in limanlarıyla Marsilya arasında Zarifi Bros., 20 gemiyle ticaret yapıyordu²⁵. 1860 yılında Zarifi-Zafiropoulo ortaklığı ise, aynı güzergâhlarda 13 gemiyle çalışmaktaydı²⁶. 1900'lere gelindiğinde ise, İngiliz limanları da ticaret yaptıkları yerler arasına girmişti²⁷. Ticari ilişkileri gittikçe güçlenen Zarifi ailesinin; Zafiropoulo ailesinin dışında Sakızlı Negroponte, Nicolopulo, Radocanachi, Sechiari, Voura aileleriyle ve Kefalonya orjinli Vagliano ailesiyle sıkı ticari bağları oluşmuştur²⁸.

Bu ticari bağlar, ailenin İstanbul kolunun gerçekleştirdiği yeni evlilikler yoluyla daha da güçlenecektir. Georgios Zarifi'nin oğulları Leonidas, tüccar Georgios Nikolopoulos'un kızı Froso Nikolopulu ile Pericles de, Fani Rodokanaki ile evlenmiştir. Georgios Zarifi'nin kızı ise, Tuna'nın tanınmış armatörü Odisseas Negreonte'nin oğluyla evlenmiştir. Fakat evlilik stratejilerine ilişkin yönelimin en kuvvetli göstergesi, Leonidas Zarifi'nin

²¹ Dimitri Zafiropoulo ve ailesi hakkında bkz. Zarifi, *a.g.e.*, s. 42 vd.

²² Hulkiender, *a.g.e.*, s. 2; Zarifi, *a.g.e.*, s. 51 vd.

²³ Vassilis Kardasis, *Diaspora Merchants in the Black Sea The Greek in Southern Russia 1775-1861*, Boston 2001, s. 163

²⁴ Vassilis, *a.g.e.*, s. 187-204

²⁵ Gelina Harlaftis, *A History of Greek-Owned Shipping*, New York 1996, s. 305

²⁶ Harlaftis, *a.g.e.*, s. 307

²⁷ Harlaftis, *a.g.e.*, s. 330.

²⁸ Harlaftis, *a.g.e.*, s. 362.

kızı Eleni'nin banker ve İstanbul'un en tanınmış müteşebbislerinden Evstatiöse Evgenidis'in oğlu Stefanos Evgenidis ile evliliği olmuştur. Bu evlilik, uzun bir iş ortaklığını da perçinleyecektir²⁹.

Evgenidis Ailesi

Beyoğlu mali çevrelerinde yer alan Rum kökenli önemli şahsiyetlerden biri de Evgenidis'dir. Evgenidis küçük bir bakkalın çocuğu iken çalışarak, uğraşarak Galata borsa denizinde *evvelâ kayığı, sonra gemisini yüzdürebilmek, daha sonra koca bir ticaret filosunu idare etmek kabiliyetini* göstermiştir. Evgenidis, İstanbul'un ekonomik silüetinde, biraz alayıştan hoşlanan, mükellef ekipajı, İngiliz arabacısı ile Beyoğlu caddesinde bir *para prensi* gibi geçerken herkesin dikkatini çeken birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupalı ve yerli maliyeciler, zenginler ile olan ilişkilerini sergilemekten hoşlanırlardı; bu anlamda Evgenidis'in de, Sir Edgar Vensan gibi önemli bir şahsiyeti Boğaziçi'ndeki yalısında misafir ettiği bilinmektedir³⁰.

Ali Ekrem Bolayır, hatıralarında, Evgenidis'in Yeniköy'deki yalısında bir balo tertip etmek istemesi üzerine, bir jurnalcinin baloda saltanat aleyhinde konuşmaların cereyan edebileceği endişesiyle, idari makamlara haber vermesini ve Sadrazam Cevad Paşa'nın söz konusu baloyu erteletmek için Evgenidis'e karşı tutumunu anlatmaktadır. Bu durum Evgenidis'in idari makamlar nezdinde nedenli etkin olduğunu göstermesi açısından önemlidir³¹. İstanbul Rumları arasında, cemaat yararına ekonomik katkı, iktisadî güç ölçüsündeydi ve bu da kişilerin toplumsal konumlarının belirlenmesinde önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktaydı. Zarifi ailesinin ya da E. Evgenidis'in yüklü mali destekleri, onların İstanbul Rum cemaati içindeki konumlarının belirlenmesinde etkili olmuştur³². Bu patrik seçimine uzanan bir etki alanı bile oluşturabilmekteydi. Öyle ki, III. Ioakim, Zarifi ve Evgenidis gibi cemaat burjuvazisinin ileri gelenlerinin desteğiyle bir modernizasyon programıyla patrik seçilebilmiştir³³.

Zarifi ailesiyle bağlanmasından önce Evgenidis ailesinin durumu da Zarifiler ile benzerdi. Banker Anastasios Evgenidis, İstanbulun tanınmış

²⁹ Haris Exertzoglou, *Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati, Dersaaset Rum Cemiyet-i Edebiyesi*, (çev. Foti Benlisoy-Stefo Benlisoy), İstanbul 1999, s. 39-40

³⁰ Süleyman Kâni İrtem, *Şark Meselesi Osmanlı'nın Sömürgeleşme Tarihi*, (Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), İstanbul 1999, s. 149

³¹ *Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları*, (Yay. Haz. Metin Kayahan Özgül), Ankara 1991, s. 332-334

³² Exertzoglou, *a.g.e.*, s. 38

³³ E. Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul 2004, s. 58

bankerlerinden birinin kızı olan Marietta Agelastu ile oğulları Evstatios, annesi Skilitzi soyundan olan Maria Sechiari ile evlenmiştir. Üç çocuğundan ikisi meşhur müteşebbis ailelerin üyeleri ile evlenmiştir. Stefanos Eleni, Zarifi ile Marietta ise, Marsilya'nın tanınmış iş adamı ve Georgios Zarifi'nin iş ortağı Stefanos Zafirooulos'un oğlu Dimitris Zafirooulos ile evlenmiştir³⁴. Görüleceği üzere diaspora Rumları arasında kurulan sıkı ticari bağlar, evlilik suretiyle perçinlenmekte ve bu durumda aile şirketlerinin güçlenmesini beraberinde getirmekteydi. Diasporadaki bu güçlü aileler Yunan ana karasındaki siyasîlerin de dikkatini çekmekte, çoğu Yunan milliyetçisi olan bu sermayedarların ekonomik desteğini kolayca sağlamak işi de siyasîlere düşmekteydi. Örneğin Eleftherios Venizelos, zengin ailelerin muhalefet ve ihtiras mücadelelerine karşı gelebilmek için diaporada bulunan Yunanlı zenginlerle münasebetler tesis etmek girişiminde bulunmuştur. Venizelos, Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1916'da Kral Paul'un babası, Kral Konstantin ile araları açıldığı zaman, Yunanistan'ın Entente'nin yanında Almanya'ya karşı savaşa girmesini sağlamak amacıyla Selanik'te tertiplendiği ayaklanma sırasında Paris'te, bulunan zamanın silah tüccarı Basil Zaharoff³⁵ ile ilişki kurmuştur.

³⁴ Exertzoglou, *a.g.e.*, s. 40

³⁵ Anadolu kökenli olmasına rağmen, dünya silah ticaretinde başlı başına bir fenomen olan ve bu nedenle ayrıca değerlendirilmesi gerektiği için çalışmamızda yer vermediğimiz, Zakharias Basileios Zaharoff, Basileios Zaharoff ve Helana'nın çocukları olarak 6 Ekim 1849'da Muğla'da doğmuştur. Babası, İstanbul'daki Rum mahallesi Tatavla'da ikamet etmekteyken; Mora isyanının başlamasıyla birlikte, pek çok Rum ailesi gibi, Odessa'ya göç etmiştir. Burada kimliklerini gizleme gereği duydukları için son adları Zaharoff'u, Zakharov şeklinde kullanmışlar, bu durum nedeniyle de, bir ara babasının Rus asıllı olduğu söylenmesi bile yayılmıştır. Daha sonra, siyasal ortam durulunca, önce İstanbul'a; sonra da Muğla'ya gelmişlerdir. Tarihi süreç onu dünyanın en tanınmış ve etkili kişilerinden biri haline getirecektir. Dünyanın en zengin adamlarından biri olarak ün yapmış serveti, silah sanayii tesisleri, gemi inşaat tezgahları, petrol ve diğer önemli işletmeler üzerine kurulmuştur. Lloyd George'un, Venizelos'un, Clemenceau'nun ve Briand'ın yakın dostu ve politik müşaviri olarak doğrudan doğruya olmasa da, Birinci Dünya Savaşı ve Paris Konferansı sırasında uluslararası politikayı kuvvetle etkilemiştir. Bu dönemde, İngiliz ve Fransız Hükümetlerine, küçümsenemeyecek büyüklükte mali yardımlarda bulunmuş ve bu yüzden, savaş sırasındaki hizmetleri için her iki ülke tarafından da mükafatlandırılmıştır. Yunanistan'a Balkan Savaşı sırasında ve bir yıl içerisinde 2.500.000 Dolar ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ise, 1.250.000 Dolar para verdiği söylenmektedir. Amerika'nın yakın doğuya yardım fonuna ve Rum mültecileri destekleme projelerine binlerce Sterlin bağışta bulunmuştur. Frank'ın Değerini Koruma Fonu için Fransa'ya 1.000.000 Frank vermiştir. Paris, Petrograd ve Londra Üniversiteleri'nde Havacılık Kürsüleri kurdurmuş, Oxford Üniversitesi'ndeki Mareşal Foch Fransız Edebiyatı ve Paris Üniversitesi'ndeki Mareşal Haig İngiliz Edebiyatı Kürsüleri de onun bağışlarıyla kurulmuştur. 27 Kasım 1936'da ölmüştür. Bkz., Richard Levinson, *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, (çev. Cem Muhtaroglu), İstanbul 1991, s. 9 vd.; Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, (çev. Hakkı Devrim), İstanbul (tarihsiz), s. 277-278; Çolak, *a.g.e.*, s. 19 vd.

Zaharof bu dostluğun neticesinde, Venizelos'a ekonomik yardımlarda bulunmuş ve bu sayede Venizelos, Makedonya'da oluşturmaya çalıştığı ihtilal ordusunu teşkilatlandırarak silahlandırmıştır. Böylece Venizelos, Kral Konstantin'i tahtından indirerek Yunanistan'ın Birinci Dünya Savaşı'na katılmasını sağlayabilmiştir³⁶.

1922 Sonrası Dönem

1922 yılında başlayan göç sonucunda, Rusya, Romanya, Bulgaristan ve Anadolu'dan birçok Yunanlı ve Rum aile Yunanistan'a göç etmiştir. Bu durum Yunanistan'da bir takım yeni zengin ailelerin ortaya çıkmasına uygun ortam hazırlamıştır. Zira bu arada, General Plastiras müteakiben General Pangolos ve daha sonra da General Kondilis peş peşe Yunanistan'da hükümet darbeleri tertipleyerek parlamenter diktatörlük mahiyetinde geçici rejimler kurmuşlardır. Daha sonra, 1936'da yine bir ordu mensubu General Metaxas açık bir diktatörlük ilân etmiştir. Atina'ya yine bir yolla Anadolu'dan, ileride Yunanistan ekonomik ve siyasî hayatında oldukça etkili biri haline gelecek olan, Prodromos Bodosakis-Athanasiadis gelmiş ve Atina'ya yerleşmiştir³⁷.

Prodromos Bodosakis-Athanasiadis

Prodromos Bodosakis-Athanasiadis, 1891 yılında³⁸ Niğde'nin Bor kazasında dünyaya gelmiştir³⁹. 1908 yılında ticarete atılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda, Türkiye'de Alman ordusu mensupları ile temaslarda bulunmuş ve bu münasebetleri sayesinde, Suriye'de büyük bir servet sahibi olmuştur⁴⁰. Daha sonra İstanbul'a göç ederek servetini daha da büyütmüştür. Sonraki tarihi süreçte Anadolu'yu işgal eden Yunan Ordusu'nun bozguna uğraması üzerine, İstanbul'daki diğer zengin Rumlar gibi Bodosakis de servetini kurtararak Yunanistan'a kaçmıştır⁴¹.

Bodosakis'in tahsilinin iptidai, ana dilinin Türkçe olup Yunancasının çok zayıf olduğu bilinmektedir. Yunanca'yı Türk şivesi ile konuştuğu ve hatta konuşurken sık sık *canım* kelimesini kullandığı ifade edilmektedir. Menfaatine düşkün olan Bodosakis, Atina'ya yerleşince, ilk işi Anadolu işgali esnasında tanıştığı, zamanın nüfuzlu ordu mensuplarından Plastiras,

³⁶ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 12

³⁷ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 13-14

³⁸ Theotokas, Harlaftis, a.g.e., s. 116.

³⁹ Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni 1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felaketi*, (çev. İbrahim Onsunoglu), İstanbul 2003, s. 172

⁴⁰ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 14

⁴¹ Nakracas, a.g.e., s. 183

Pangalos, Kondilis ve diğer generallerle münasebetlerini yeniden tesis etmek olmuştur. Ayrıca bu generallerin malî destekçisi de olmuştur. 1922'den 1933 yılına kadar Yunanistan'da meydana gelen hükümet darbeleri Bodosakis'in malî yardımları ile tertiplenmiştir.

Menfaatlerine müsait rejimler kurmak için adı geçen generallerin tertiplelediği hükümet darbeleri neticesinde sırayla iktidara getirip, bu durumu istismar etmiştir. Münasebetlerini, işlerini zamanın başbakanlarının yatak odalarında hâl ve tanzim derecede ilerletmiştir. Bu suretle anonim şirketi mahiyetindeki, Yunanistan'ın en büyük ticarî ve sanayi teşebbüslerinin hisselerinin çoğunu elde etmek suretiyle sevk ve idaresini ele almaya muvaffak olmuş; büyük skandallara neden olmasına rağmen, servetini büyük oranda arttırmıştır. Faaliyetini General Papagos, Terakkiperver Partisi lideri Karkezinis'in delaleti ile iktidara gelinceye kadar devam ettirmiştir⁴². Karkezinis'in Bodosakis'e itimadı olmadığından savaş sırasında, zengin olmuş yerli servet sahiplerinden malî bir destekçi bulmuş ve Bodosakis'i siyâsî hayattan uzaklaştırmıştır. Sonraki süreçte Başbakan Karamanlis de, aynı siyaseti takip ettiğinden Bodosakis bu defa Kraliyet Ailesi'ne yanaşıp ilişkiler geliştirmiştir⁴³.

Yunanistan'ın yakın dönem ekonomik yaşamında yeni ufuklar açmış olan bu aile, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, endüstriyel sanayide dinamik grup şirketleri oluşturmayı başarmıştır⁴⁴. PYRKAL⁴⁵ ile birlikte Yunanistan'da büyük bir savaş endüstrisi kurmuş olan Bodossaki'nin, mevcut cephane ve mühimmat fabrikaları -ki söz konusu bu fabrika İkinci Dünya Savaşı başında Türkiye'ye 50 milyon 7.9 mermi satmıştır- 1970'li yıllara gelindiğinde kapasite arttırım ve modernizasyon sürecine girmiştir⁴⁶. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Bodosakis, bu girişimlerin yanı sıra, Pire Gübre Fabrikası ve Cam Eşyacılık, Elefsina Cam Yapımı, Larymna Demir-Nikel Dökmecilik, Selanik Gübre Fabrikası, Kassandra ve Ermioni Madenleri gibi girişimlerde bulunmuştur.

Ham madde maliyetlerini ve dış faktörlere olan bağımlılığı azaltma ihtiyacı, Prodromos Athanasiadis'in armatörlüğe yönelmesine yol açmıştır.

⁴² B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 14; Thanos Veremis, 'The Greek State and Economy During the Pangalos Regime 1925-1926', *Journal of the Hellenic Diaspora*, Vol. VII, No. 2, (Summer 1980), s. 47

⁴³ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 14

⁴⁴ Theotokas, Harlaftis, a.g.e., s. 116

⁴⁵ Turgay Cin, 'Yunan Basınına Yansıdığı Şekliyle Atina ile İstanbul Rum Başpiskoposları Arasında Yönetim Krizi, Evrensellik ve Türkiye', *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1, (2006), s. 76-78

⁴⁶ Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, Ankara 1978, s. 119, 376

1950lerin başında Georgios Dracopoulos ile Empros Lines Gemicilik Co. SA. üzerinde aynı zamanda ortak mülkiyet şeklini alan ve Prodromos Athanasiadis'in 15 sene sonra, kendi gemicilik şirketini kurmak için fesih ettiği bir iş birliğine girişmiştir. 1969 senesinde Bodosakis-Athanasiadis, Beyrut'tan arkadaşı Elias Karapiperis ile iş birliği yaparak Prodromos Lines'ı kurmuştur. Empros Lines'dan teslim aldığı iki gemiyi, bu şirket sayesinde yönetmeye başlamıştır.

Prodromos Lines filosuna kısa bir süre için iki adet daha yük gemisi katılmıştır. Başlangıçta Prodromos Lines, Kuzey Avrupa-Kuzey Akdeniz rotasında faaliyet göstermekteyken, sonradan, Lizbon, Bilbao ve Akdeniz'deki diğer limanlar da bu hatta eklemiştir. Ancak, Prodromos Lines'ın faaliyetleri düzenli rotalar ile sınırlandırılmamıştır. Bodosakis Grubu altındaki fabrikaların gereksinimlerini karşılamak amacıyla şirket, Batı ve Kuzey Afrika'dan ve Kızıl Deniz'den Pire ve Selanik'e ham madde taşımacılığı yapan bir gemi filosu da işletmiştir.

Bodosakis-Athanasiadis, gemiciliğe grubunun endüstriyel tesislerine hizmet etmesi gereken iş faaliyetlerinin bir parçası olarak bakmıştır. Bunun sonucu olarak, hisselerinin oldukça büyük bir yüzdesini elinde tutmasına rağmen, Prodromos Lines ile hiçbir zaman bizzat ilgilenmemiştir. Şirketteki diğer katılımcılar; yeğenleri Andreas, Alexandros ve Nikolaos Athanasiadis'tir. Başkan Elias Karapiperis, şirketin kuruluşundan itibaren 1983 senesindeki ölümüne dek hissenin %15'inin kurucu ortağı ve de sahibi olmuşken, kızı Lydia Spasoff yönetim kurulunun bir üyesi olarak görev yapmıştır. Elias Karapiperis'in ölümünden sonra, şirketin liman kaptanı olan Spyridon Marinakis, Prodromos Lines'ın yönetimini devralmıştır⁴⁷. 1980lerin sonunda Yunan bayrağı altında faaliyet gösteren ondan fazla gemiden oluşan Prodromos filosu genel yükleri ve dondurulmuş malları taşımada uzmanlık göstermiştir. 1990ların ilk yarısında ise filo gitgide azalmaya başlamış ve 1999 yılında ise faaliyetleri sonlandırılmıştır⁴⁸.

Yunan Armatörleri

Bankerlerden sonra, Yunan siyasal, ekonomik ve sosyal hayatı üzerine etki eden diğer bir grup ta, Yunan armatörleridir. Yunan deniz ticaret filosu, Birinci Dünya Savaşı'ndan beri muazzam kâr ve servet temin etmiştir. Bu devirde, hızlı bir biçimde ve çok sayıda Yunanlı armatör ortaya çıkmıştır. Bu armatörlerin teşebbüs ve faaliyet merkezini genellikle İngiltere ve Amerika teşkil ettiğinden, Yunanistan üzerine etki etmedikleri fikrini ifade etmek pek

⁴⁷ Theotokas, Harlaftis, *a.g.e.*, s. 116

⁴⁸ Theotokas, Harlaftis, *a.g.e.*, s. 117

doğru olmaz⁴⁹. Zira Para, uluslararası sahada tedavül ettiğinden dolayı bu armatörlerin, Yunanistan'da yakınlarının bulunduğu da unutulmamalıdır. Yunan deniz ticaret filusunun, savaş sırasında batılıların donanmaları ile işbirliğinde bulunmak suretiyle ülkelerine faydalı oldukları da göz ardı edilemez. Bazı armatörlerin servetleri sayesinde, nüfuz suiistimalinde bulunarak, hükümetler devirmek gibi teşebbüslere tevessül etmeleri ülkelerinin siyasî, iktisadî ve toplumsal hayatı üzerinde de etkili olduklarını gösterir⁵⁰. Bu anlamda çalışmamızda, Yanoulatos ailesi ve Aristoles Socrates Onassis'e yer vereceğiz.

Yanoulatos Ailesi

Yunan armatörlerinden Yanoulatos ailesinin denizcilik faaliyetleri takriben XX. yy. başlarında İstanbul'da başlamıştır. Aslen Kefalonyalı olan bu ailenin üyelerinden Antoine ve Alexandros Yanoulatos adındaki iki müteşebbis kardeş 1901 yılında, o zamanlar İstanbul'un en büyük ithalatçılarından olan Destounis adındaki dayılarının malî yardımları ile "Destounis-Yanoulatos" adıyla bir kabotaj şirketi kurmuşlar, yolcu gemileri ve şilepleriyle, Karadeniz'i, Ege Denizi'nden-Adriyatik'e bağlamışlardır. Vapurlarını düzenli olarak -İstanbul, Selânik, Volos, Pire ve Trieste arasında- işletmişlerdir. Adriyatik Denizi'nin en kuzeydeki limanlarına kadar uğradıklarından bu limanlarda da temsilcilikler açmışlardır⁵¹. Bu arada Yanoulatos ailesi, Destounis ailesinin dışında yine kendileri gibi Kefalonya orjinli Vagliano ailesiyle de sıkı ticari bağlar geliştirmişlerdir⁵². Aradan on sene geçtikten sonra yani 1911'de, Jön Türkler duruma hâkim olup, ülkenin idaresini ellerine alınca, Yanoulatos kardeşler İstanbul'u terk ederek Yunanistan'a göç etmişler ve şirketlerinin merkezlerini Pire'ye nakledip faaliyetlerini, Yanoulatos Kardeşler Denizcilik Şirketi adıyla Yunanistan'da devam ettirmişlerdir.

Her iki kardeş o zamanlar iktidara gelen Venizelos'un hayranı olarak, onun malî destekçisi olmuş ve 1912 Balkan Savaşları esnasında, Yunanistan'a büyük ekonomik yardımlarda bulunmuşlardır.

Antoine ve Alexandros Yanoulatos kardeşlerin vefatı üzerine, şirketleri bir miktar buhran geçirmiş ise de, Antoine Yanoulatos'un; Panayis ve George adındaki oğulları, Trakya Rum göçmenlerinden, keza Venizelos'un hayranlarından Manouludis ismindeki bir armatör ile iş birliği yaparak, şirketi yeniden canlandırmıştır. Manouludis'in de vefatı üzerine, iki aile

⁴⁹ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 24

⁵⁰ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 25.

⁵¹ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 25.

⁵² Harlaftis, a.g.e., s. 361.

arasında meydana gelen sıhriyet akrabalığı neticesinde, şirketin idaresi kendilerine geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda gemilerinin büyük bir kısmını kaybeden Yanoulatos Ailesi, şirketlerini tekrar kurmağa muvaffak olmuşlardır⁵³. Panayis Yanoulatos ve kardeşi George Yanoulatos Atina'ya yerleştikten sonra, Atina Kâğıt Fabrikası ile diğer ticarî ve sınaî teşebbüs ve şirketlere katılmakla, ülkelerinin iktisadî hayatı üzerinde etkili olmuşlardır⁵⁴.

Aristoles Socrates Onassis

Aristoles Socrates Onassis, 20 Ocak 1906 yılında İzmir'de doğmuştur. Ailesinin kökleri Kayseri'ye kadar uzanır. Onassis'in babası Socrates Onassis, 1878'de Kayseri'de doğmuş, sonraki süreçte, iş imkânlarının daha iyi olduğu İzmir'e göç etmiştir.

Yine Kayseri kökenli Penelope Doloğlu ile İzmir'de evlenmiştir. Böylece Artemis ve Socrates dünyaya gelmiştir. Kısa bir süre sonra, Onassis'in annesi Penelope genç yaşta hayatını kaybedecektir. Bundan böyle Onassis'e babaannesi Gethsemane Onassis bakmaya başlayacaktır. Babası da Helen isminde bir kadınla ikinci evliliğini yapacak ve bu evliliklerinden Onassis'in diğer kız kardeşleri Merope ve Calirrhoe dünyaya gelecektir. Tarihi gelişmeler Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki emellerini gerçekleştirme fırsatı yarattığı sırada, Onassis'in babası, Socrates Onassis, Yunan davasının ateşli bir destekleyicisi; en genç kardeşi Homer Yunanistan'ı destekleyen bir derneğin muhasebecisi, diğer kardeşleri Vasil, Yohan ve Aleksandros Onassis ile enişterisi Chrysostomos Konyalides de benzer siyasî derneklerin üyeleri idi. Ancak Türk kuvvetleri karşısında Yunan birliklerinin geri çekilmeye başlamasıyla birlikte, söz konusu faaliyetler içerisinde bulunan diğer Rum aileler gibi Onassis ailesi de durumun kendilerinin aleyhine dönmeye başladığı düşüncesiyle hareket edeceklerdir.

Onassis'in amcası Homer aceleyle Atina'ya kaçmış, diğer amcası Aleksandros ise, Kasaba (Turgutlu)'da tutuklanarak idam edilmiştir. Vasil ve Yahan amcaları ise, toplama kamplarından birine götürülmüşlerdir. Çok geçmeden babası da tutuklanacaktır. Ailenin önceden giden diğer fertleri gibi Onassis'de 1922 Ekimi ortalarında İzmir'den ayrılacak, önce Midilli'ye sonra Pire'ye hareket edecektir. Burada ailenin diğer fertleri ile (babası ve diğer amcaları da dahil) biraraya gelecek, uzun sürmeyen bir dönem birlikte yaşayacak, fakat kısa bir süre sonra 1923 yılında Arjantin'e göç edecektir⁵⁵. Onassis, deniz taşımacılığı işine, 1930 senesinde Buenos Aires'te başlamıştır.

⁵³ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 25.

⁵⁴ B.C.A., 030.01.00./34.874.7, s. 26.

⁵⁵ Villi Frischauer, *Onassis*, (çev. Muzaffer Aşkın), İstanbul 1974, s. 28 vd.

1920lerde tütün ticaretine başarılı bir şekilde dahil olduğundan yüzlerce Yunan ve yabancı bandrollü gemi, Buenos Aires'teki *Rio de la Plata*'da bağlı bir vaziyette durmaktayken, 1930'lu yıllarda gemi taşımacılığında yaşanan krizle başa çıkmayı başarmıştır. İlk buharlı gemilerini, Londra'da yaşayan Dracoulis ailesinin Ithaka Ofisi aracılığıyla almış ve işletmiştir ve İkinci Dünya Savaşı çıktığı zaman önemli ölçüde büyük bir filo oluşturmayı başarmıştır. Daha İkinci Dünya Savaşı öncesinde, tankerlerin önemini kavramış ve 1938 senesinde İsveç tersanelerine *the Aristan* için ilk siparişini vermiştir. 1942 senesinde Panama ve İsveç tarafsız bayrakları altında seyreden tankerler ve şileplerden oluşan filosunu yönettiği ve serbest piyasadaki yüksek navlun oranlarından faydalandığı New York'a yerleşmiştir.

1947 senesinde, Aristotle Onassis, açık piyasadan Honduras bayrağı altına sokacağı on adet Liberty yük gemisi almıştır. Aynı sene diğer ünlü Yunan armatörlerinin izlediği bir yöntem ile bazı Amerikan gemicilik şirketleri ile anlaşmış ve Amerikan bayrağı altında işleteceği diğer bir on adet liberty ve tanker alımını daha gerçekleştirmiştir.

Daha sonraki kararlı hareketi ise, tankerlere yönelmek ve ağır bir yeniden yapılanma programına girişmek olmuştur. 1949 senesinde tahrip olmuş Alman ve İngiliz tersaneleri yeniden inşa edilmelerine ve canlanmalarına katkıda bulunacak yeni kontratlar ararken, Aristotle Onassis, Batı Almanya'daki Howaldtswerke tersanelerinden 16 adet tanker sipariş etmiştir. 1953 senesi itibariyle yedi tanesi Liberty ve geri kalanı ise yeni inşa edilmiş tankerler olmak üzere 15 gemiden oluşan bir filoyu yönetir hale gelmiştir. Sonraki dört sene boyunca sahip olduğu filo oldukça önemli ölçüde büyümüş ve 1958 senesine gelindiğinde Onassis toplam kapasitesi 1 milyon dwt'den fazla olan 49 adet gemiye sahip hale gelmiştir. 1965'e gelindiğinde filosundaki gemi sayısı 60'a, 1969 tarihinde 72'ye yükselmiş ve öldüğü 1975 yılında ise, filosundaki gemi sayı azalmasına rağmen taşıma kapasitesinin zirvesine ulaşmıştır. Aristotle Onassis'in tanker sektöründe izlediği yenilikçi işletme stratejisi, savaş sonrası dönemde global gemicilikte işletmesel teknik bilgi ve teknolojik gelişmeler üzerinde yeni bir ölçüt ortaya çıkarmıştır. Yunan armatörleri içinde teknolojik gelişmeler ve petrol tankerlerinin büyüklükleri üzerine yeni standartlar getirmesi açısından en önde gelen örneklerden biri olmuştur⁵⁶.

Servetinin asıl kaynağı olarak değerlendirilen derin deniz dökme taşımacılığına ek olarak, Onassis faaliyet alanlarını çeşitlendirmiş ve yatırımlarını farklı sektörlere yönlendirmiştir: balıkçılık, bankacılık, turizm, gemi yapımı, hava taşımacılığı ve gayrimenkul. 1950li yıllarda kısa bir süre

⁵⁶ Theotokas, Harlaftis, *a.g.e.*, s. 247.

için dünyadaki en büyük balina avcılığı filosunu oluşturmuştur. İş merkezini Monaco'ya transfer ederek Monte Carlo'daki ünlü Hotel de Paris'i satın almıştır. 1966 ve 1970 senelerinde İngiliz Harland & Wolff tersanelerini satın almak üzere teklifte bulunarak gemi inşa sanayisine girmek için başarısız bir girişimde bulunmuştur. Bankacılık, Onassis'in ilgisini çeken bir diğer sektör olmuştur. Ölümünden sonra Latsis ailesi ile bağlantısı olan bir şirkete satılmış olan İsviçre'nin küçük bir bankası olan Banque de Depots'u satın almıştır. 1950li yıllarda girişimcilik isteklerini Yunanistan'a yönlendirmiş ve 1956 senesinde zamanın en yüksek tutarlı yatırımı olan 35 milyon dolarlık yatırımıyla ülkedeki ulusal hava yollarını satın almıştır. Bu şirket Olympic Hava Yolları olarak yeniden adlandırılmış ve hizmet ağını kısa bir süre içerisinde iç hat ve dış hat menzillerinin her ikisinde birden genişletmiştir ve böylece de sadece turizm sektöründe değil aynı zamanda tüm Yunanistan'ın genelinde gelişmelere yol açmıştır⁵⁷. Aristotle Onassis'in özel yaşamı da tıpkı girişimcilik faaliyetleri gibi hiperaktif ve etkileyici olmuştur. 1946 senesinde Yunan armatörlerinden Stavros Livanos'un genç kızı Tina Livanou (1928-73) ile evlenmiştir. 1958 yılına değin devam edecek bu evlilikten, Alexandros (1948-73) ve Christina (1949-88) isimindeki çocukları dünyaya gelmiştir. On yıl süreliğine özel yaşamı Yunan opera sanatçısı Maria Callas ile ilişkilendirilmiş ancak bu ilişki Onassis'in suikasta uğrayan eski ABD Başkanı John F.Kennedy'nin dul eşi Jacqueline Kennedy ile evlenmesi üzerine son bulmuştur. Oğlu Alexandros'un 25 yaşında bir uçak kazasında hayatını kaybetmesi sonucu, 1973 yılından sonra Aristotle Onassis'in iş hırslarında belirgin bir azalma olmuştur. Bundan iki sene sonra, 1975'te, Paris'te hayatını kaybetmiştir. Kızı Christina servetinin yarısına sahip olmuş; ancak tüm servetinin yönetimi (Christina'nın ve Onassis Kurumu'nun) imtiyazlı bir şekilde Aristotle Onassis tarafından seçilen bir grup güvenilir yöneticinin ellerine bırakılmıştır. Bu durum Christina'nın 1988 senesinde ölümünden sonra 1999 senesine kadar kızı Athena (d. 1983) için de geçerli olmuştur.

Kendi isteği üzerine posthümanist bir şekilde kurulmuş olan ve servetinin yarısını bırakmış olduğu Alexandros S. Onassis Kamu Yararı Kuruluşu öncelikle Christina Onassis'in başkanlığında, sonrasında da Profesör Ioannis Georgakis'in başkanlığında ve 1992 senesinden sonra da, Kurum'un yönetim kurulu başkanı olan Stelios Papadimitriou'nun başkanlığında çalışmalarına devam etmiştir. 2006 senesinde öldükten sonra yerine oğlu Antonis S. Papadimitriou geçmiştir. Kurumun yönetim kurulu Olympic Gemicilik ve Yönetim SA. ve Springfield Gemicilik Şirketi SA. şirketleri sayesinde filoyu oldukça başarılı bir şekilde yönetmiş ve diğer

⁵⁷ Theotokas, Harlaftis, *a.g.e.*, s. 248

farklı faaliyetlerde de bulunmuştur, elde ettikleri kârlar vasiyetçisinin isteği üzerine kamu-yararı amaçlı olarak kullanılmıştır. Aristotle Onassis'in kazada ölen oğlu Alexandros anısına ithaf edilmiş olan bu Kurum, bugün Batı Avrupa'da bu alandaki en büyük kuruluşlardan biri haline gelmiş durumdadır. ABD, Yunanistan, Avrupa ve uluslararası boyutta oldukça aktif olarak çalışmalarını sürdürmektedir⁵⁸.

Sonuç

Anadolu kökenli sermaye sahiplerinin ekonomik alanda olduğu kadar siyasal ve toplumsal alandaki etkilerinin son derece güçlü olduğu ve Yunan devletinin bu durumu hemen hemen koşulsuz bir şekilde kabullendiği görülmektedir. Yunan Devleti'nin -Lavrion olayına kadar-diasporadan Yunanistan'a dönen iş adamlarının tartışmalı girişimlerini kontrol altında tutmak amacıyla bir girişimi ya da beyanatı olmadığı da söylenebilir.

Toplumsal ihtiyaçlar hızla artarken, sermaye sahiplerinin kamu yararına gerçekleştirdikleri girişimler, onların aslında kabul edilemez iktisadî yaklaşımlarını kabul edilebilir olduğunun düşünülmesini sağlamıştır. Bu da, Yunanistan'ın ekonomik yetersizlikleri karşısında, ülkesi için doğrudan ekonomik destek sağlayan ve kamu yararına çalışan sermaye sahiplerini, kendileri hakkında yapılan tüm eleştirilere rağmen genellikle tüm kesimler tarafından oldukça iyi karşılanır bir hale getirmiştir.

Ayrıca Yunanistan'daki, iktidar ile sermayenin ilişkisi tek taraflı olmayıp, zaman zaman ve çoğu kez de sıklıkla iktidarın ana kara Yunanlılarına karşı diaspora sermayesini yanına alma (Trikoupi ve Venizelos örneklerinde olduğu gibi) ya da diaspora sermayesine karşı yerli sermayeyi arkasına alma (Karkezinis ve Karamanlis örneklerinde olduğu gibi) şeklinde tezahür ettiği gözlemlenmiştir. Bu durum ise, iktidarın şekillenmesinde sermayenin etkinliğinin kanıksanmasına yol açmış ve söz konusu sermaye sahiplerinin –Bodosakis gibi- daha cüretkâr davranmasına, komplolar, darbeler vb. oluşumları finanse ve tertiplemelerine kadar varmıştır.

Yunanistan'daki Anadolu kökenli sermaye sahipleriyle iktidar arasındaki ilişki, Türk-Yunan ilişkileri bağlamında ele alındığında, bazı ilginç detayları da ortaya çıkarmaktadır. Zira incelediğimiz Anadolu kökenli sermaye sahiplerinin genelde Yunan milliyetçisi olmaları gerçeği, onların Türk-Yunan ilişkilerinin belirlenmesinde nasıl bir rol oynadıkları hakkında da bizlere bir fikir vermektedir.

⁵⁸ Theotokas, Harlaftis, *a.g.e.*, s. 249

Kaynakça**Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**

030.01.00./34.874.7.; Emniyet Genel Müdürlüğü'nden Başbakanlık'a gönderilen 06.07.1961 tarihli rapor, 32 sayfa.

Kitap ve Makaleler

Ali Ekrem Bolayır'ın Hâtıraları; (Yay. Haz. Metin Kayahan Özgül), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991

BAYUR, Yusuf Hikmet; *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. III, III. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991

CHATZIOANNOU, Maria Christina; "Relations between the state and the private sphere: speculation and corruption in nineteenth-century Greece", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 23, No. 1, (June 2008), pp. 1-14

CİN, Turgay; Yunan Basımına Yansıdığı Şekliyle Atina ile İstanbul Rum Başpiskoposları Arasında Yönetim Krizi, Evrensellik ve Türkiye, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 1, (2006), ss. 47-86

ÇOLAK, İsmail; *Yunan İşgalinin Gizli Patronu Zaharoff*, Okul Yayınları, İstanbul 2004

EXERTZOGLU, Haris; *Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati, Dersaaset Rum Cemiyet-i Edebiyesi*, (çev. Foti Benlisoy-Stefo Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999

FRISCHAUER, Villi; *Onassis*, (çev. Muzaffer Aşkın), Kervan Kitapçılık, İstanbul 1974

HARLAFTIS, Gelina; *A History of Greek-Owned Shipping*, Routledge Press, London and New York 1996.

HULKİENDER, Murat; *Bir Galata Bankerinin Portresi George Zarifi 1806-1884*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2003

İRTEM, Süleyman Kâni; *Şark Meselesi Osmanlı'nın Sömürgeleşme Tarihi*, (Yay. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul 1999.

KARDASIS, Vassilis; *Diaspora Merchants in the Black Sea The Greek in Southern Russia 1775-1861*, Lexington Books, Boston 2001.

KİTSİKİS, Dimitri; *Yunan Propagandası*, (çev. Hakkı Devrim), Meydan Neşriyat, İstanbul (tarihsiz).

LEWINSON, Richard; *Esrarengiz Avrupalı Zaharoff*, (çev. Cem Muhtaroglu), İletişim Yayınları, İstanbul 1991

MACAR, Elçin; *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004

MINOGLU, Ioanna Pepelasis; "Ethnic minority groups in international banking: Greek diaspora bankers of Constantinople and Ottoman state finances", *Financial History Review*, No. 9 (2002), pp. 125-146

NAKRACAS, Georgios; *Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni 1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felaketi*, (çev. İbrahim Onsunoglu), Belge Yayınları, İstanbul 2003

- SMITH, Michael Llewellyn; *Yunan Düşü*, (çev. Halim İnal), Ayraç Yayınevi, Ankara 2002
- SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali; *Canlı Tarihler, Atina Sefareti Hatıraları (1913-1916)*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1946
- THEOTOKAS, Ioannis, HARLAFTIS, Gelina; *Leadership in World Shipping Greek Family Firms in International Business*, Palgrave Macmillan, NewYork 2009.
- TÜRSAN, Nurettin; *Yunan Sorunu*, (yayınevi yok), Ankara 1978
- VEREMIS, Thanos; 'The Greek State and Economy During the Pangalos Regime 1925-1926', *Journal of the Hellenic Diaspora*, Vol. VII, No. 2, (Summer 1980), pp. 43-50.
- ZARİFİ, Yorgo L.; *Hatıralarım*, (çev. Karin Skotiniyadis), Literatür Yayıncılık, İstanbul 2005.